

УДК 377.121.22

**РОЛЬ ЦІННОСТЕЙ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В СТРУКТУРІ
ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ**

Товстоган В.С.

кандидат педагогічних наук, доцент

Метою Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схваленою Указом Президента України від 25 червня 2013 року) є підвищення конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог розвитку суспільства, забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами. В прийнятому документі важливим стратегічним напрямком і перспективним завданням державної політики у сфері освіти виокремлено модернізацію структури, змісту та організації навчально-педагогічної діяльності на засадах особистісної орієнтації та компетентнісного підходу. Згідно чинного документа перебудова навчально-виховного процесу має відбуватись на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, шляхом забезпечення психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження визначених завдань..

Упровадження компетентнісного підходу в освіту має на меті розв'язати проблему, типову для сучасної школи, коли учні опановують знаннями, але зазнають значних труднощів в діяльності, яка вимагає використання цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань чи проблемних ситуацій. Цей підхід передбачає засвоєння учнем не роз'єднаних знань і вмій, а оволодіння ними в комплексі.

Аналіз наукової літератури [1-5] і діючих нормативних документів МОН України дає можливість стверджувати, що поняття компетентності

включає не лише когнітивну та операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову, тобто компетентність завжди «забарвлена» особистісними якостями конкретного учня.

На підставі міжнародних та національних досліджень в Україні виокремлено п'ять наскрізних ключових компетентностей (2004р.): уміння вчитися, здоров'язберезувальна, загальнокультурна (комунікативна), соціально-трудова, інформаційна.

Компетентнісний підхід в освіті окрім формування знань, умінь, навичок, збагачення досвіду особистісної діяльності людини, спрямований також на вироблення в неї певного ставлення до отриманих знань, умінь. Компетентність, як результат навчальної діяльності, обумовлює принципові зміни щодо організації навчання: воно має стати спрямованим на розвиток конкретних цінностей, формування життєво необхідних знань і вмінь, рівень засвоєння яких дозволяє учням діяти відповідно до тих чи інших суспільних, життєвих ситуацій.

У нашому дослідженні ми розглянемо цінності і ціннісні орієнтації як складові ціннісно-сміслових компетенцій, включених до структури професійно-трудової компетентності.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування в учнів спеціальних (корекційних) шкіл ціннісно-сміслових компетенцій як складових професійно-трудової компетентності, здійснення аналізу отриманих результатів, обґрунтування специфіки сформування цінностей і ціннісних орієнтацій у зазначеної категорії дітей.

Під ціннісно-смісловими компетенціями будемо розуміти ціннісні орієнтири учня, його здатність бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, уміти обирати цільові і змістові установки для своїх дій і вчинків. Ці компетенції забезпечують механізм самовизначення учня в ситуаціях навчальної, трудової та інших видів діяльності. Від них залежить успішність

індивідуальної освітньої траєкторії учня і програма його життєдіяльності в цілому.

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема впливу ціннісно-сислової сфери на становлення випускника спеціальної (корекційної) школи, як майбутнього громадянина, фахівця.

Обґрунтуванню, розкриттю теорії цінностей присвячена значна кількість філософських праць (В.О.Василенко, О.Г.Дробницький, А.Г.Здравомислов, В.В.Момов, В.П.Тугаринов, В.А.Ядов та інші) [1;3]. Ученими визначений категоріальний апарат теорії цінностей, розроблені основні методологічні її положення. Соціально-культурний і психолого-педагогічний аспекти категорії «цінності» розкриті ученими В.В.Гречаним, О.Т.Москаленко, В.П.Сержантовим та іншими. Психологами (Б.Г.Ананьєв, В.М. М'ясищев, С.Л.Рубінштейн, Л.І.Рувінський, П.М. Якобсон та ін.) розкрита сутність оцінної діяльності як процесу ціннісного відношення до оточення, його творчого освоєння.

Проблема ціннісно-сислової сфери особистості (цінностей, особистісних цінностей, спрямованості особистості) розглядається вивчали Б.Г.Ананьєв, В.Зінченко, Д.О.Леонт'єв, С.Д.Максименко, Р.Берне, А.Ленгле, А.Маслоу, В.Франкл, Е.Фромм, К.Г.Юнг та ін. Проблеми професійного становлення, його органічного зв'язку з особистісним розвитком відображено в працях О.О.Бодальова, Т.М.Буякас, Є.В.Зеєра, Є.О.Клімова, В.Д.Шадрикова та ін. Професійні ціннісні орієнтації досліджують Л.О.Ведернікова, С.Д.Зирянов, В.А.Ядов та ін.

Емоційно-ціннісний компонент навчальної діяльності розумово відсталих дітей вивчали Г.М.Дульнєв, Н.Л.Коломінський, М.П.Матвєєва, Ж.І.Намазбаєва, С.Я.Рубінштейн, Н.М.Стадненко, А.М.Висоцька, І.В.Татьянчикова та інші. Зокрема, дослідженнями учених-дефектологів В.М.Синьова, А.І.Капустіна, Н.В.Тарасенка доведено, що відсутність у підлітків зі стійкими порушеннями пізнавальної діяльності уявлень, знань про морально-етичні норми поведінки в суспільстві не дають їм можливості

адекватно здійснювати аналіз дій людини, встановлювати зв'язки між мотивами і результатами діяльності тощо. Недостатній життєвий досвід, вади розвитку вищих психічних функцій, порушення взаємодії інтелекту і афекту часто не дозволяють цій категорії дітей правильно оцінювати ситуацію, якості навколишніх людей, власну поведінку і т. ін. Загалом, найбільш вивченою є самооцінка дитини з вадами психофізичного розвитку - важлива складова її «Я-концепції». Остання включає в себе такі складові: систему цінностей, самооцінку, відношення до себе та інших.

Зважаючи на зазначені вади, виявляється актуальним завданням у навчально-корекційному процесі спеціальної школи формування в учнів схвалюваних у суспільстві цінностей та ціннісних орієнтацій.

Метою виховання, визначеною на сьогодні в нашому суспільстві, є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал.

Конкретизуючи загальну мету виховання стосовно дітей з обмеженими пізнавальними можливостями, зазначимо, що метою виховання є формування особистості дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітті; соціальний розвиток особистості, покликаний сприяти її входженню в соціум; формування комплексу особистісних якостей і рис характеру, що стали б основою повсякденних дій, вчинків, поведінки; елементарних знань, уявлень, практичних навичок і вмінь, які гарантували б дитині адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в ньому, адекватно реагувати на явища, події та людей. Загальній меті виховання підпорядкована система часткових цілей виховного процесу, спрямованих на проектування відповідної діяльності школярів на кожному віковому етапі. Спираючись на тему нашого дослідження, підкреслимо такі цілі: 1) формування свідомості (самосвідомості) особистості, світогляду, на основі засвоєння різнобічних знань, а також - відповідних поглядів, ідеалів, переконань; 2) розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості, а саме: формування емоційно-ціннісного ставлення до явищ навколишнього світу, засвоєння ціннісних

орієнтацій і ставлень; формування інтересів і нахилів, переживання відповідних почуттів, формування ставлень, усвідомлення й виявлення їх у практичній діяльності.

Процес навчання чи виховання неможливо уявити без урахування розвитку ціннісних орієнтацій людини, які є однією з центральних характеристик особистості і справляють істотний вплив на усі сторони її життєдіяльності.

В сучасній науковій літературі поняття ціннісні орієнтації та цінності не ототожнюються. Більшість дослідників вважають, що цінності є складовою ціннісних орієнтацій.

Ціннісні орієнтації - важлива складова структури особистості, яка має у своїй основі мотиваційний, когнітивний, емоційний та оцінний компоненти. За своєю природою вони гнучкі, вільно обираються, а тому всебічно враховують індивідуальні інтереси та потреби людини, зв'язок між особистістю та суспільством, інститутами соціалізації, культурою, цінностями.

Ціннісні орієнтації - це перш за все вибір чи відкидання певних життєвих сенсів та готовність чи неготовність вести себе у відповідності з ними. Вони задають загальну спрямованість інтересам та прагненням особистості, вибудовують ієрархію індивідуального вибору у будь-якій сфері, формують цільову й мотиваційну програму поведінки, визначають рівень домагань та міру рішучості для реалізації власного плану життя.

Цінності та ціннісні орієнтації виступають важливим регулятором життєдіяльності й поведінки людини. Вони виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є елементами когнітивної структури особистості, з іншого боку - елементами її мотиваційно-потребової сфери, що спричинено двоїстим характером системи цінностей, які зумовлюються одночасно індивідуальним і соціальним досвідом.

У психології особистості проблема цінностей та ціннісних орієнтацій розглядається у тісному зв'язку із процесом її соціалізації. Зазначений процес

залежить від зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (особистісних) факторів. Крім того, у процесі соціалізації людина активно засвоює соціальний досвід і перетворює його у власні цінності, установки, орієнтири.

Ціннісні орієнтації проявляються і розкриваються через оцінювання себе, інших, життєвих обставин, через уміння структурувати життєві ситуації, приймати рішення в конфліктних ситуаціях та знаходити вихід у проблемних. Вони визначають загальну лінію поведінки в умовах невизначеності та морального вибору через уміння задавати і змінювати домінанти власної життєдіяльності.

Представленість життєвих цінностей у свідомості особистості залежить як від вікових особливостей, психологічних новоутворень, загального розвитку людини, так і від рівня розвитку суспільства загалом.

У психолого-педагогічній літературі також загальноприйнятим є термін «ціннісно-сміслова сфера» як поєднання двох категорій: «цінності» й «сенси». Конкретний прояв цінностей реалізується в ціннісних орієнтаціях особистості. Особистісний сенс виявляється, коли його наповнено цінністю. Власне, сенс не існує без цінності: вона органічно пов'язана з ним. Ціннісно-сміслова сфера людини є багатою палітрою емоційно-почуттєвих, когнітивних, поведінкових, потребнісно-мотиваційних складових, світоглядних структур, які охоплюють світосприймання й світоставлення.

Науковці, які опікуються проблемою виховання і навчання молоді у ХХІст. все більше оперують термінами «духовність», «душевність», що характеризують найголовнішу ознаку людини - здатність не тільки розуміти предмети та явища дійсності, але й переживати, почуттєво сприймати та оцінювати їх.

Духовна людина усвідомлено робить особистісний вибір професії, що є пропедевтичним етапом професійного становлення. В цьому самовизначенні головними опорами є оцінка особистісної значущості майбутньої професійної діяльності, інтерес до неї, перспективи особистісного зростання, можливість бути корисним іншим. Водночас важливою передумовою набуття професійних

якостей є наявність у майбутнього фахівця відповідальності в навчанні, спілкуванні з навколишніми, в процесах самоорганізації, саморегуляції тощо.

С. Л. Рубінштейн до цінностей зараховував ідеал. Підкреслюючи роль цінностей у регуляції поведінки і внутрішніх умов регуляторної ролі цінностей, учений зазначав, що результатом діалектики життя людини є переоцінка цінностей. Актуалізація одних цінностей і відмова від інших є свідченням еволюції життєвих планів особистості. Ця думка психолога лежить в основі концепції вибору учнівською молоддю майбутньої професії, яка для особистості є цінністю, життєвим смислом і умовою самореалізації, самоствердження.

Професійні цінності постають у множинних проявах: як значення, мета, принцип, норма та ідеал [5, с.116]. Насамперед цінність проявляється як значення, з позицій якого особистість оцінює предмети, явища, процеси тощо й визначає свій смисловий зміст. Ціннісна сфера завжди пов'язана зі ставленням особистості до об'єктів діяльності і впливає на її професійне становлення.

Цінності-мета є своєрідними дороговказами для досягнення бажаного, ідеального. Цінності-норми здатні орієнтувати майбутнього фахівця на моделі поведінки в професійній діяльності. Цінності-принципи є трансформацією ціннісних орієнтацій у внутрішні переконання, які стають основою для ставлення до майбутньої професійної діяльності, яке завжди зорієнтовано на професійний ідеал.

Т. М. Буякас звертає увагу на те, що суттєво значущим у наших діях є не тільки визначення мети й засобів, але й питання смислу цього діяння для людини. У діяльності особистість перетворюється завдяки зміні своїх ціннісних пріоритетів, що приводить до народження нового смислу, який привносить нове знання про себе, розширює смислове поле особистості.

Цінності, ціннісні орієнтації й смисли - головні у виборі професії, у становленні майбутнього фахівця. Невипадково вчені наголошують на

пошуках ефективних професійних ціннісних орієнтацій. Приміром, О.О.Бодальов зазначав, що окрім здібностей до певної професійної діяльності людина має розвивати загальні здібності й засвоювати цінності загальнолюдські, що сприяє розвитку рівня моральної вихованості. Важливою умовою ціннісного ставлення до професійної діяльності є «емоційна одержимість».

Оскільки ціннісно-сміслова компетентність особистості є визначальним чинником у проектуванні її життєвої та професійної стратегії, треба враховувати можливий її вплив на професійне становлення майбутнього фахівця, його професійно-трудова компетентності. Від прийнятої особистістю системи цінностей, яка залежить від її соціальної зрілості, залежить її професійне становлення, професійна самореалізація. Завдяки розвиненій ціннісно-смісловій сфері особистість володіє здатністю до саморегуляції, саморефлексії, сприйняття й розуміння професійної діяльності як цінності свого життя, у формуванні професійно значущих якостей, у моделюванні своїх професійних дій на основі професійного ідеалу. Ціннісно-сміслові поле людини сприяє розвитку саме тих людських якостей, які потрібні як у професійній діяльності, так і в інших сферах життя. Слід підкреслити такі якості, як відповідальність, розвинене почуття обов'язку, прагнення пізнати нове в професійній діяльності, потяг до самовдосконалення, які сприятимуть формуванню професійно-трудова компетентності. Водночас саме ціннісно-сміслова сфера сприяє формуванню духовно-моральних якостей особистості.

Для вивчення особливостей суспільного й особистісного розвитку, для кращого розуміння процесів переосмислення цінностей і механізмів реалізації (самореалізації) та визначення (самовизначення) будь-якої особистості важливо враховувати динаміку цінностей і ціннісних орієнтацій.

Уявлення про цінність починає формуватися в структурі особистості ще у дошкільному віці, але усвідомити і виразити їх мовними засобами діти можуть уперше саме в підлітковому віці.

Важливими особистісними новоутвореннями дошкільного віку, які впливають на формування ціннісних орієнтацій дитини, є довільність психічних функцій, поведінки, підпорядкування її морально-етичним суспільним нормам, супідрядність мотивів, найпростіші форми рефлексії. Розмитість, невизначеність дитячого «Я» (Я-концепції) засвідчує брак індивідуальності, дефіцит самоповаги, що негативно позначається на системі ціннісних ставлень дитини до природи, предметного світу, оточуючих людей, до самої себе; здатності виробляти адекватну самооцінку; диференціювати свої права та обов'язки тощо.

На думку Є.Ф.Рибалко, ускладнення комплексу особистісних властивостей підлітка відбувається за рахунок включення в систему його ціннісних орієнтацій різного роду моральних якостей. В молодший шкільний вік, на думку Г.Крайг, діти ще не в змозі створити свою систему цінностей, навіть якщо хочуть цього, оскільки не мають відповідних когнітивних здібностей. І лише в юнацькому віці ціннісні орієнтації починають виконувати функцію регуляції поведінки і в цілому життєдіяльності людини. Як пише Л.Й.Божович, «тільки в юнацькому віці моральний світогляд починає бути такою стійкою системою моральних ідеалів і принципів, що стає постійно діючим моральним спонукачем, що опосередковує усю їхню поведінку, діяльність, ставлення до навколишньої дійсності і до самого себе».

На переконання Беха І.Д., сучасна школа має бути «школою не лише знань, а й цінностей. Тому й суспільство слід розглядати не як суспільство знань, а як суспільство культурних цінностей» [5, с.17]. В учнів цієї школи, вважає вчений, слід формувати готовність продуктивно розв'язувати різноманітні практичні завдання, що є основою його життєдіяльності. Саме із залученням учня до широкої соціальної практики пов'язує відомий психолог компетентнісний підхід в освітньому процесі [2, с.18].

На думку М.І.Лукьянкової і Н.В.Калініної, життєвими цінностями, формування яких необхідно в першу чергу в умовах загальноосвітньої

школи, прийняття яких свідчило б про певний рівень особистісної культури учня, мають бути такі: а) відношення до пізнання як до цінності (учіння – як усвідомлена цінність), б) прийняття за головну цінність педагогічної діяльності - особистість (у двох її аспектах – «Я-цінність» і «Інший-цінність»), в) відповідальність, г) суспільно-корисна діяльність. Всі зазначені цінності є універсальними, тобто такими, що об'єднують в собі загальнолюдські, національні та індивідуальні цінності. Без їхнього сприйняття не може відбутися соціально відповідальна особистість, не може бути засвоєною соціально - компетентна поведінка [5, с.144].

В якості показників нами були використані зазначені чотири цінності, з визначеними до них діагностичними критеріями та шкалами. Залежно від рівня сформованості зазначених цінностей обстежені учні були поділені на три рівні: «низький», «середній» і «високий». Крім того були роздані завдання з 12-ма моральними поняттями і категоріями, які слід було проранжувати залежно від їх важливості для респондента.

Зважаючи на застереження авторів щодо доцільності використання діагностичних завдань на старших підлітках і юнаках, що пов'язано з нерозвиненістю довільної сфери, «Я-концепції», механізмів самоорганізації, незавершеністю процесу формування особистості в цілому і її самосвідомості в цьому віковому часі, нами були відібрані для дослідження учні 8-10 класів (з діагнозом F - 70).

Серед 12 моральних якостей респондентами були відмічені, як значущі, «вихованість», «уміння прощати», «працьовитість». Зі значним відставанням від них виявилися такі якості як «дисциплінованість», «чесність», «уміння відстоювати власну думку». Найменш важливими, з точки зору обстежених, вважаються такі властивості як «освіченність» (передостаннє місце в рейтингу), «вимогливість до себе».

Як показав аналіз отриманих результатів, такі якості як «вихованість» і «освіченність», виявилися на протилежних позиціях в рейтингу, тобто єдиний учбово-виховний процес у свідомості обстежених старшокласників,

образно висловлюючись, виявився «розірваним». Цей висновок підтверджує і те, що така цінність як «широка ерудованість» не на багато вище піднялася в рейтингу від «освіченності».

В уточнюючих бесідах після проведеного обстеження учні відповідали, що знання, отримані в школі, для них важливі, і будуть потрібні надалі. Це свідчить не про ігнорування цієї цінності обстежуваними, а про те, що навчальний процес не відмічений у свідомості старшокласників стійким пізнавальним інтересом, не забарвлений позитивними емоціями, що, можливо, є наслідком як органічного дефекту, так і організаційно-методичними вадами педагогічного колективу школи. Постановка якості «вимогливість до себе» на останнє місце в рейтингу може свідчити про вади «Я-концепції», недостатню самокритичність, не сформованість внутрішніх стимулів, мотивації, ідеалів щодо самоудосконалення, слабкості «сили волі» (ця якість також виявилася не актуальною для більшості учнів).

Той факт, що більшість старшокласників поставили на перше місце такі цінності як «вихованість», «уміння прощати», «дбайливість», «життєрадісність» може свідчити про те, чого їм, насправді, не вистачає в повсякденному житті (у школі, вдома) - як підсвідоме прагнення до бажаного. Сформувані компетентності, які не сформовані, є одним із завдань корекційно-розвивальної роботи стосовно обстежених учнів.

Такі важливі властивості особистості як дисциплінованість, чесність, ерудованість, вимогливість до себе, сила волі та інші не є актуальними для обстежених старшокласників, що свідчить про те, що в процесі морально-етичного виховання школярів сформувалися саме такі якості, а, можливо, про те, що цим питанням у виховній роботі (в школі і з батьками) не було відведено належного місця. За влучним висловом Беха І.Д. «для дитини мірою її Я (духовності) є її батьки, педагоги, у дорослому віці – цінності суспільства» [2, с.18]. Тому педагогічному колективу шкіл слід спланувати роботу щодо формування в учнів ціннісно-сміслових компетенцій, емоційно - ціннісного компонента «Я – концепції».

Під час обстеження старшокласників за шкалою «Пізнання як цінність» 80% респондентів продемонстрували середній рівень прояву цієї цінності, 20% - низький рівень і 0% - високий. За шкалою «Відповідальність» були отримані такі результати: 70% обстежених показали середній рівень, 30% - низький і 0% - високий. За шкалою «Я-цінність»: 50% - низький рівень, 50% - середній і 0% - високий. За шкалою «Інший-цінність»: 60% - середній рівень, 40% - низький, 0% - високий.

Отже, важливість формування ціннісно-сміслових компетенцій (цінностей, ціннісних орієнтацій) в учнів спеціальної школи пов'язано з такими аргументами:

1. Включення цінностей та ціннісних орієнтацій, як структурних одиниць, до усіх предметних та міжпредметних компетентностей, зобов'язує учителів під час проведення занять, включаючи професійно-трудове навчання, виховних заходів, здійснювати формування не тільки компетенцій, визначених навчальною програмою, але й здатності цінувати отримані знання, вміння, усвідомлювати їх значення для соціалізації тощо. Найбільш важливими в цьому аспекті є такі структурні елементи уроку, як мотивація формування нових знань, умінь, навичок; підведення підсумків уроку (включаючи в неї рефлексію учнів), уроки закріплення та узагальнення вивченого матеріалу.

2. Цінності та ціннісні орієнтації активно впливають і опосередковано приймають участь у всіх сферах діяльності людини. Враховуючи наявні вади у дітей з вадами психофізичного розвитку щодо основних видів діяльності (в навчальній, трудовій, спілкуванні тощо), важливо корекційно-розвивальний вплив у школах спрямовувати на формування їхньої особистісної сфери, а саме - ціннісних орієнтацій, корекційно-виховний – на формування схвалюваних у суспільстві цінностей [5, с. 142].

3. Періодична діагностика стану сформованості ціннісних орієнтацій в учнів дає можливість оцінити ефективність навчальної, корекційно-виховної роботи вчителів та вихователів спеціальних шкіл, а також здійснити

відповідну корекцію освітньої траєкторії кожного вихованця з обмеженими пізнавальними можливостями.

Крім того, формуючи ціннісно-сміслову сферу, як складову професійно-трудової компетентності, у вихованців спеціальних шкіл, учителям слід враховувати такі застереження:

- становлення ціннісно-сміслові сфери - визначальна психічна особливість юнацького віку, в якому відбувається особистісне, професійне, соціальне й духовно-практичне самовизначення (в учнів з нормою розвитку);

- система цінностей, яку приймає випускник, формує його ціннісну свідомість: «Люди дивляться на світ одними й тими самими очима, але сприймають різною (ціннісною) свідомістю» (Ф.Є.Василюк);

- найвищим рівнем сформованості ціннісно-сміслових компетенцій особистості є ідеал як образ-взірець, стимул і регулятор її розвитку. «Організація процесу виховання передбачає інформацію про зразок роботи над собою, спонукання молодих людей наслідувати його, допомогу їм в оволодінні засобами впливу на себе» (Рувінський Л.Й.).

В процесі формування ціннісно-змістових компетенцій в учнів слід робити акцент на такому: а) дитину слід привчати формулювати власне ціннісне ставлення по відношенню до навчальних предметів, сфер діяльності, зокрема, - до праці. Воно має включати: усвідомлення соціальної значущості праці, розвиненої потреби в трудовій активності, формування працелюбності як базової якості особистості; морально-психологічна підготовка учнів до майбутньої трудової діяльності; б) навчати володіти способами самовизначення в ситуаціях вибору на основі власних позицій; приймати аргументовані рішення, брати на себе відповідальність за їх наслідки, виконувати дії і вчинки на основі вибраних цільових і змістових установок; в) здійснювати індивідуальну освітню траєкторію учнів з урахуванням їхніх пізнавальних можливостей та індивідуальних особливостей.

В перспективі передбачено порівняння отриманих даних з однолітками з нормою розвитку.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет *познания* / Б.Г.Ананьев -СПб.: Питер, 2001. - 288 с. **2. Бех І.Д.** Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник. / І.Д.Бех. – К.:Академвидав, 2012. – 256с. **3.Здравомыслов А.Г.** Отношение к труду и ценностные ориентации личности / А.Г. Здравомыслов, В.А.Ядов. – М.: Мысль, 1995. – Т.2. – с. 196-205. **4. Леонтьев Д.А.** Ценностность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / А.Д.Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – с. 15-26. **5. Лукьянова М.И.** Психолого-педагогические показатели деятельности школы: Критерии и диагностика. / М.И.Лукьянова, Н.В.Калинина.– М.: Сфера, 2004. – 208с.

References

1.Anan'ev B.G. Man as article of cognition / B.G.Anan'sv -SPb.: Piter, 2001. - 288 p. **2. Bekh I.D.** Personality is in space of spiritual rozvitiya: navchalny posibnyk / I.D.Bekh. –K.:Academvidav, 2012. – 256p. **3. Zdravomyslov A.G.** Attitude toward labour and valued orientations of personality / A.G. Zdravomyslov, V.A.Yadov. – М.: Musl, 1995. – Т.2. – p. 196-205. **4. Leont'ev D.A.** Cennostnost' as a mezhdisciplinarnoe concept: experience of multidimensional reconstruction / A.D.Leont'ev // Questions of philosophy. – 1996. – № 4. – p. 15-26. **5. Luk'yanova M.I.** Psychologo-pedagogical performance of school indicators: Criteria and diagnostics. / M.I.Luk'yanova, N.V.Kalinina.– М.: Sphere, 2004. – 208p.

Товстоган В.С. Роль цінностей і ціннісних орієнтацій в структурі професійно-трудової компетентності учнів допоміжної школи

У статті розглядається роль цінностей і ціннісних орієнтацій в контексті формування професійно-трудової компетентності учнів з обмеженими пізнавальними можливостями. Здійснено аналіз становлення цінностей та ціннісних орієнтацій залежно від віку дитини, узагально здобутки науковців з означеної теми на міждисциплінарному рівні, визначені перспективні напрями дослідження в корекційній педагогіці. З'ясовано вплив цінностей і ціннісних орієнтацій на формування професійно-трудової компетентності вихованців спеціальних (корекційних) шкіл. Зроблено висновок, що ці категорії мають важливе значення в становленні особистості і в подальшій реалізації її життєвих цілей. Визначено діагностичні методики, показники (учіння, особистість, відповідальність, суспільно-корисна діяльність - як цінності), рівні сформованості цінностей, представлено результати дослідження, їх аналіз в учнів з вадами психофізичного розвитку. Сформованість наведених цінностей у школярів визначено як показник результативності навчально-виховного процесу в спеціальній (корекційній) школі, тому що вони є універсальними, і включають загальнолюдські, національні, індивідуальні цінності. Без оволодіння указаними цінностями не може відбутись суспільно-компетентна особистість. На основі проведеного

обстеження розроблені психолого-педагогічні рекомендації стосовно формування ціннісно-смыслових компетенцій в зазначеній категорії дітей.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, професійно-трудова компетентність, формування ціннісно-смыслових компетенцій, учні з обмеженими пізнавальними можливостями.

Товстоган В.С. Роль ценностей и ценностных ориентаций в структуре профессионально-трудоуой компетентности учеников вспомогательной школы

В статье рассматривается роль ценностей и ценностных ориентаций в контексте формирования профессионально-трудоуой компетентности учащихся с ограниченными познавательными возможностями. Осуществлен анализ становления ценностей и ценностных ориентаций в зависимости от возраста ребенка, обобщены достижения научных работников по указанной теме на междисциплинарном уровне, определены перспективные направления исследования в коррекционной педагогике. Выяснено влияние ценностей и ценностных ориентаций на формирование профессионально-трудоуой компетентности воспитанников специальных (коррекционных) школ. Сделан вывод, что эти категории имеют важное значение в становлении личности и в дальнейшей реализации ее жизненных планов. Определены диагностические методики, показатели (познание, личность, ответственность, общественно-полезная деятельность - как ценности), Определены уровни сформированности ценностей, представлены результаты исследования, их анализ в учащихся с нарушением психофизического развития. Сформированность приведенных ценностей у школьников определено как показатель результативности учебно-воспитательного процесса в специальной (коррекционной) школе, так как они являются универсальными, и включают общечеловеческие, национальные, индивидуальные ценности. Без овладения указанными ценностями не может состояться общественно-компетентная личность. На основе проведенного исследования разработаны психолого-педагогические рекомендации относительно формирования ценностно-смысловых компетенций у отмеченной категории детей.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, профессионально-трудоуая компетентность, формирование ценностно-смысловых компетенций, ученики с ограниченными познавательными возможностями.

Tovstogan V.S. Role of values and valued orientations in the structure of professional-labour competence of students of auxiliary school

The article examines role of values and valued orientations in the context of forming of professional-labour competence student with the limited cognitive possibilities. The analysis of becoming of values and valued orientations is carried out depending on age of child, achievements of research workers are generalized on the indicated topic at mezhdisciplinarnom level, perspective directions of research are certain in korekcionnoy pedagogics. Influence of values and valued orientations is found out on forming of professional-labour competence of pupils of the special (korekcionnykh) schools. A conclusion is done, that these categories

have an important value in becoming of personality and in further realization of its vital plans. Diagnostic methods, indexes (cognition, personality, responsibility, public-useful activity - as values), are certain, the levels of formed of values are certain, research results are presented, their analysis in a student with violation of psikhofizicheskogo development. Formed of the resulted values for schoolboys certainly as an index of effectiveness of uchebno-vospitatel'nogo process is at special (korekcionnoy) school, because they are universal, and include common to all mankind, national, individual values. Without a capture the indicated values public-competent personality can not take place. On the basis of the conducted research psichologo-pedagogical recommendations are developed in relation to forming of valued-semantic jurisdictions at the noted category of children.

Key words: value, valued orientations, professional-labour competence, forming of valued-semantic jurisdictions, students with the limited cognitive possibilities.